

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS OF CHILDREN FROM PRE-SCHOOL AGE - TASK OF THE NEW EDUCATION

Abstract: Pre-school age is the period in which children develop most intensively. During this period a number of qualities and skills are formed in them, which build them as individuals. The most important pre-school skills are social skills. Socializing the child is precisely about finding effective behavior in different communication situations with other children and adults.

Author information:

Galina Angelova

Headmaster of "Shturche" Kindergarten, Shumen
 Bulgaria

Keywords:

Social skills, personal development, social skills, social readiness for school.

Наричат формирането на социални умения на децата задача на новото образование, свързвайки тяхното значение с успешното социално включване и с жизнения успех на подрастващите. Футуристът А. Тофлър предвижда, че „светът се променя прекалено бързо и технологиите се развиват с бясна скорост, прогнозите стават все по-сложни, а всички трябва да учим и да придобиваме знания и умения, които да ни служат за по-добра професионална реализация и лично благоденствие в неясното бъдеще. Задачата да подкрепим децата и да ги насочим професионално става все по-комплексна. Вече не можем да си говорим с тях само за това какви искат да станат, далеч по-важно е да им помогнем да изградят социални умения, които ще им служат през целия живот”. (<https://hrindustry.bg/articles/35>)

През 1995 г. членове на Европейската кръгла маса на индустриалците (ERT-Europeindusts, Roundtable of 1995*), идентифицират набор от ключови за съвременното общество и икономика умения, които според тях не се формират адекватно в образователните институции: А именно:

- Умения за работа в екип.
- Чувство за отговорност и самодисциплинираност.
- Умения за вземане на решения, чувство за принадлежност, умения за оценка и управление на риска.
- Инициативност, любознателност, творчество.
- Чувство за професионализъм, за високи лични постижения.

Тези недостатъци на образователните системи в световен мащаб пораждают потребността от реформи в образованието с цел да се формират по-адаптивни и активни личности, готови да отговорят на предизвикателствата на времето. На преден план е изведена една от основните му задачи: развитие на социални умения у подрастващите, с оглед тяхното социално израстване и реализация.

„В най-общ смисъл социалните умения представляват всички форми на поведение, които ни помагат точно да съобщим нашите емоции и потребности и ни позволяват да постигнем интерперсоналните си цели”.

Цената на неспособността да се изразяват чувства и да се поддържат удовлетворяващи отношения с другите хора е висока: самота, тревожност, депресивни състояния, агресивни

прояви и т.н. Усвоявайки социалните умения, означава, че притежаваме богат поведенчески репертоар, състоящ се от поведенчески елементи. Без тези поведенчески елементи, общуването ни с другите ще бъде безцветно, неползотворно и непълноценно” (Либерман, др.1999:20).

Образователният подход „Умения за живот.Развитие на личностни и социални умения” ,(програма на ООН за развитие), обособява социалните умения в четири големи групи: Умения за общуване; Умения за сътрудничество, Умения за изследване на ценности, умения за отстояване на права;

- **Умения за общуване:** осъществяване на емпатична връзка, активно слушане, даване и получаване на обратна връзка; владеене на разнообразни средства за общуване/вербална и невербална комуникация;

- **Умения за сътрудничество:** изграждане на общности работа в група/учене/, разрешаване на конфликти, водене на преговори;

- **Умения за изследване на ценности:** идентифициране на проблеми, резултат от „неприемане на различия”, изследване на негативни предубеждения, свързани с пол раса, етност, религия, здравословни

- **Умения за отстояване на права:** ориентирани в аксиологическата и прагматична стойност на правата на детето, ориентирани в правилата и ролите като социални регулатори на поведението; стратегии за отстояване на собствени права, умения за справяне в екстремни ситуации , конфликти

Социалните умения, значими за социалната компетентност на децата от предучилищна възраст , описани в „Наръчник за детски учители: Проект квалификация на педагогическите специалисти”, (2013:177) са :

Саморегулация- което означава автоматично поддържане на важни психически и други процеси и състояния у индивида на постоянно равнище(Кратък речник по психология, 1981), Тя се изразява в точната и навременна самооценка на детето за мястото му сред околните, способността за позитивна промяна и проектиране на бъдещо поведение.

Самооценка- включва умение да се преценяват собствените сили и възможности, да се осъзнават постъпки, да се проявява самокритичност, да се осъзнава поведението, отношението към околните и към себе си. При самооценката е най-силно изразено оценъчното отношение на детето. Въз основа на самооценката за значимостта на собствените действия, за удовлетворяване на възникналата социална потребност се проявяват формите на социалната компетентност.

Самодисциплина – е социално умение, позволяващо на детето да работи спокойно, да владее реакциите си, да спазва указанията и да използва съветите и инструкциите по предназначение, да спазва регламента за работа и най-вече правилата на игрите.

Умение за справяне с конфликтни ситуации – това са тези умения, които се основават на изясняване на причините и проектиране на възможности за избягването или разрешаването им, осъзнаване на наличието на проблеми във взаимоотношенията. (Митева, 2004,,: 9) Асертивното поведение е умението на детето да каже „не” на нещо, което не му харесва , без да нарушава правата на другите.

От проучените материали се установява, че в структурата на социалните умения влизат самооценката, самоконтрола като елементи на саморегулацията и съставки на самосъзнанието, както и емпатията. Формирането на умение за адекватна оценка е задължително условия за успеха на децата и учениците, за пълноценното разгръщане на техните способности. Формирането на умения за самоконтрол и самооценка засилва познавателните интереси на децата, развива у тях рефлексивни способности.

Емпатията като социално умение преминава през различни стадии, които зависят както от развитието на познавателните процеси, с които детето възприема взаимоотношенията между аза и другия, така и от дейности с другите. Наричат емпатията „искра”, която разпалва състраданието и ни кара да помагаме на другите. Тя се явява основна характеристика на междуличностните комуникативни способности на личността. За дефицита на емпатия у децата еднакво отговорни са както наследствеността, така и възпитанието, а този дефицит води до психологически, поведенчески и патологични неприемливи поведения.

Разбирането на другите и вземане на решения, свързани с другите са основни социални умения, които са свързани с емпатията.

От различните литературни източници става ясно, че емпатията е емоционален и когнитивен феномен. Това е емоционална реакция на аза, която е адекватна на емоцията на другия(Р. Стаматов, 2004). Когнитивното разбиране на емпатията се свързва с разбирането и познаването на емоциите, изпитвани от другите и причините, които са ги породили.

Овлабяването на социални умения е продължителен процес и с него са свързани конкретни механизми, предпоставки и условия. Според М. Аргайл, М. Хендърсън са необходими следните предпоставки, за да се овладеят социалните умения, което според тях „не може да се осъществи по пътя на общите морализаторски пожелания и призови” (Аргайл, Хендърсън 1989 :23) и посочват конкретните етапи::

- ✓ Овлабяване на разнообразни изразни средства неverbална комуникация;
- ✓ Усвояване на уменията да се влезе в ролята на другия;
- ✓ Натрупване на опит и знания за точен анализ на проблемни ситуации, възникващи в процеса на общуване;
- ✓ Изграждане на умение точно да представиш себе си пред другия;

Как се научават социалните умения?

1. Придобиват се спонтанно и естествено по време на социализирането, при което децата съзряват и стават юноши, а след това възрастни. „Усвоявайки социалните умения, хората рядко осъзнават, че са научили сложен поведенчески репертоар, представляващ комбинация от малки поведенчески елементи, напр. зрителен контакт и жестове на ръцете (Либерман, Де Ризи 1991:20)

2. Чрез многократни, разнообразни и диференцирани упражнения, знанията, могат да доведат до усъвършенстване на уменията в практиката на децата.

Формирането на социални умения е свързано преди всичко с овлабяването на определен обем от знания на практическа основа..

Процесът на генерализация на усвоените в една среда/детска градина, семейство, училище и др. умения се извършва чрез упражняването им в реални жизнени ситуации. След като промените в поведението са факт, „те се поддържат чрез естествено възникващи социални подкрепления от страна на другите, при условие, че човек живее в достатъчно възнаграждаваща социална среда.(Либерман, Де Ризи, 1991 : 29)

Като се отчита спецификата на възрастта на предучилищния период и водещите цели на съвременното образование, е необходимо да се развият социалните умения на децата, защото:

- Ще получат социално одобрение и интеграция;
- Ще се научат да решават проблеми;/ извършва се с умения, които позволяват да се търси, избира и осъществява най-добрият начин за справяне с интерперсонални ситуации/
- Ще изпитват емпатия и емоционално разтоварване;
- Реалистични очаквания на собственото изпълнение;
- Пълноценни междуличностни отношения;
- Ще се научат да игнорират конфликтни ситуации;

Изследователите и специалистите в междуличностните отношения твърдят, че те се учат точно така, както всяко друго умение т.е. преминава през няколко основни стъпки: „Научаването на социалните умения е по-близко до научаването да се управлява самолет или пързалане с кънки на лед. Както тренирането в летене следва стриктен план, стъпка след ясно предначертана стъпка. Ако се усвои успешно всяка стъпка, идва ден, в който той или тя може да управлява самолет. През цялото време инструкторът позитивно подкрепя правилните маниери на обучаващия се и се стреми да угаси неправилните действия. Развитието на социални умения следва същия ред, „подкрепяйки постиженията по пътя към майсторството. След като се усвоят социалните умения те се проявяват чрез поведение, което е ефективно в ситуации на социално взаимодействие. Осъзнаването на процеса на научаване, довел до усвояването и използването на социални умения, обикновено се проявява само когато индивидът се сблъсква с непозната или трудна ситуация, изискваща нов тип социален или емоционален отговор” (Либерман, Де Ризи, 1991 : 12)

Етапи за научаване на ефективни форми на социално поведение:

- Наблюдаване на друг човек, който компетентно изпълнява дадено умение (Моделиране);
- Упражняване на дадено умение в симулирана ситуация (Поведенческо репетиране)
- Получаване на обратна връзка и съвети за подобряване от другите (социално подкрепление)](Либерман, и др. 1991)

Моделирането, поведенческото репетиране и социалното подкрепление са онези обучителни компоненти, които формират гръбнака на развитието на социалните умения.

В педагогическата литература откриваме трите компонента в по-разширен формат:

1. Разбиране защо умението е важно и как ще бъде от полза;
2. Разбиране какво представлява умението и кои са компонентните поведения, в които трябва да се прояви;
3. Откриване на ситуации, в които може да се практикува

Всяка ситуация изисква определена последователност от отговори, както и различни комбинации от умения на всеки етап, съобразени с нейните изисквания, така че резултата да е безконфликтна ситуация. Този процес е триетапен и се състои от: умения за приемане на информация, умения за преработка на информация – т.е стъпки, необходими за избор на най-ефективни умения, умения за изпращане на информация – това са реалните форми на поведение, включени в социалното взаимодействие.

4. Намиране на някой, / в случая учител/, който да наблюдава и да казва как се справят децата с изпълнение на умението;
5. Продължаване на процеса на практикуване на умението;
6. Диференциране на „сесии на трениране” на уменията, които лесно могат да се овладеят и изпълняват успешно;
- 7.Получаване на насърчение от страна на учители, родители, приятели, с цел по лесно практикуване на умението;
8. Продължаване на практиката, докато практикуването на умението се случи естествено.

За да се развият социалните умения на подрастващите е необходимо да са налице следните фактори:

- 1.Наличие на възможности;
- 2.Моделиране на поведение
3. Наличие на поощрение;
4. Наличие на подкрепление;

Само тогава уменията, се „генерализират, консолидират и водят до по-високо ниво на функциониране. Когато социалното функциониране се стабилизира на по-високо ниво с

овладяването на социални умения и умения за самостоятелен живот, качеството на живот постепенно се подобрява (Либерман и др., 1991:23)

Социалните умения се научават по начин, сходен с научаването на други умения, но не могат да бъдат формирани директно.

Наблюдението, имитирането, моделирането, позитивните очаквания, позитивното подкрепление и преносът на научените умения в житейски ситуации са обединени, с цел постигане на тяхното максимално развитие и адекватното им използване..

В условията на детската градива предпоставка за формирането и развитието на социалните умения е създаването на подходяща образователна среда.

Образователното пространство се центрира към разгръщане на познавателния потенциал на детето и неговото обогатяване чрез разработване на система от ситуации за социално и личностно развитие, подбор на психологически игри, упражнения , свързани с дадена област, изработване на правила, използване на подходящи диагностични процедури, затвърдяването и пренасянето им в ежедневни ситуации.

Важно е да се подчертае, че всички умения се учат чрез игри, предвиждащи интегриране на съдържание, форми и методи в образователния процес.

Формирането на социални умения зависи в голяма степен от професионалната компетентност на учителите. Съществуват два типа личностни фактори, които са необходими на възрастните, за да развият успешно социалните умения на децата.

Това са основни интерперсонално умения и практичност. Необходимо е да са налични основни човешки умения като емпатия, топлина, спонтанност, чувствителност, искреност и способност за изразяване на най-различни емоции. Второ – необходимо е естествен, отворен, прозрачен начин на взаимодействие.

References:

1. Argayl, M., Hendersan, M., Anatomia na choveshkite otnoshenia: Pravilata i umeniyata neobhodimi za da gi napravlyavame uspeshno., izd. „Nauka i izkustvo”, Sofia, 1989
2. Gyurov, D., Obuchenie na detski uchiteli za rabota v grupite v zadalzhitelna preduchilishtna podgotovka, Sofia, 2013
3. Liberman,R.P., De Rizi,U.Dzh., Myuzer,K., Trenirane na sotsialni umenia za psihiatrichni patsienti, Sofia, 1998
4. Miteva, P., Kak da formirame sotsialni umenia u malkite uchenitsi,
5. Piryov,G.,Desev, L., Kratak rechnik po psihologia A-Ya, izd.”Partizdat”, Sofia, 1981
6. Stamatov, R., Detska psihologia, izd „Hermes”, 2004<https://hrindustry.bg/articles/35>